

רי"ף הלכות קטנות (תפילין) דף ז: גמ' מנחות דף לד, לה.

אורך השיעור ברי"ף ושו"ע הוא 17 דקות
אורך השיעור ברי"ף ופוסקים הוא 18 דקות

תוכן עניינים

1. יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו
2. הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני
3. טוב שישחירם ישראל לשמן, ולא א"י
4. תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסון
5. העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל
6. אם נתקלקל עור של שני בתים מבתי הראש זה אצל זה, אם התפילין ישנים, פסולים. ואם הם חדשים, כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים

1. יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו

בית יוסף אורח חיים סימן לב

יג ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו. שם ובפרק העור והרוטב (חולין קיט): כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב משמע האם אין הדיו עובר עליו הוי נקב. וכתב הר"י אסכנדרני בסימן ל"ו פירוש נקב קטן כחודה של מחט עד כשמעביר עליו הקולמוס בדיו נסתם שאין האות נחלקת בו לשנים אינו נקרא נקב וכותבין על גביו אבל אם הוא גדול שהאות נראית בו חלוקה לשנים ודאי נקב הוא עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף יג

יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו, טו דהיינו שלא תהא * האות נראית בו <ז> חלוקה [יז] (לב) לשתים.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף יג

(לב) לשתים - שהוא קטן כל כך עד שכשמעביר עליו בקולמוס נסתם הנקב בדיו ואין הנקב נרגש בקולמוס כותבין עליו אע"פ שנפל מעט דיו במקום ההוא ונראה נקב דק כנגד השמש [לח] כשר אבל אם ניקב כ"כ שאין הדיו עובר עליו פסול שהאות נראית חלוקה לשתים על ידו ואפילו אם הנקב באמצע עובי האות בגגו או בירכו [לט] ודיו מקיפה מכל צד פסול ואפילו [מ] אם עד מקום הנקב יש צורת אות. וכ"ז קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתים ע"י נקב רואין [מא] אם יש בו צורת האות עד מקום הנקב כשר וכמו שיתבאר בסמוך בסעיף ט"ז ועיין ביאור הלכה:

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף יג

* האות וכו' חלוקה לשתים - עיין במ"ב סוף ס"ק ל"ב במה שכו' אם לאחר הכתיבה וכו' רואין אם יש בו צורת אות וכו' ואם הנקב שנעשה לאחר הכתיבה הוא רק באמצע עובי האות אפשר דיש לצדד להקל כהט"ז אפילו אם אין בו שיור אות עד המקום ההוא כיון דלא נשתנה צורת האות עי"ז ומחדושי רע"א בד"ה אבל שנשאר בצ"ע על הט"ז נראה שמפקפק בזה להחמיר ולפי ביאור הלבו"ש בהט"ז נוכל לומר בפשיטות דגם הט"ז יודה בזה להחמיר ולא מיירי הט"ז רק אם יש בו שיור אות עד המקום ההוא וראייתו הוא מסט"ז ומה שהביא מניקב תוכו הוא לאו דוקא עי"ש לכן דין זה צ"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף טז

* (מה) נפסק אחת מהאותיות, הגה: * (מו) יז [כ] הפשוטות, * כגון וי"ו זי"ין (מו) <ט> או שנפסק יח רגל (הנו"ף) וכיוצא בה, (מרדכי ה"ק דף צ"ב) * (מה) <י> אם תינוק שאינו (מט) [כא] <יא> לא חכם (נ) <יב> ולא טפש * יודע לקרותו, כשר. * ואם לאו, פסול. (נא) יט <יג> ואין צריך לכסות לו שאר אותיות כמו שנוהגים. הגה: * מיהו אם אנו רואים כ שלא נשאר צורת (נב) האות כתקונו, פסול אע"פ שהתינוק קורא אותו כהלכתו (מרדכי ומהרי"ק שורש ס"ט וריב"ש). <יד> הא דמכשרינן (נג) כשנפסק אות, דווקא * כשנכתב בכשרות * (נד) ואח"כ נפסק, אבל אם (נה) מתחלה כשנכתב היה שם (נו) נקב כא ונפסק בו, או אם (נז) רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף (נח) כב בלי הקף קלף (נט) מתחלתו, (ס) פסול.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף טז

(מה) **נפסק** - י"ל בשני אופנים או מחמת נקב וזה אין כ"א בניקב אח"כ כמו שיתבאר בסמוך בפנים או ע"י שנחסר הדיו באותו מקום [נג] ובאופן זה היה קאי הדין דשו"ע אפילו אם בתחלת הכתיבה נעשה כד :

(מו) **הפשוטות** - ולפיכך אין מועיל בה אם נשתייר כמלא יו"ד דאדרבה נראית כיו"ד ופסול הלכך בעינן תינוק בזה :

(מז) **או שנפסק רגל הנו"ן** - כצ"ל. ופי" נוי"ן פשוטה וכיוצא בה כגון כ"ף פשוטה שרגלה קצרה ודומה קצת לדלי"ת או לרי"ש [מפמ"ג ודה"ח] :

(מח) **אם תינוק** - עיין בט"ז שכתב דהך נפסק מיירי שנפסק קצת מאורך האות ולמטה לגמרי ולא נשאר ממנו רק החלק שקודם ההפסק אז תלוי בקריאת התינוק אם ספק לנו אם נשאר כשיעור של האות ההוא אבל אם נשתייר גם למטה מן ההפסק דהיינו שנעשה ההפסק ברחבו של רגל האות ואחר ההפסק נשאר עוד למטה חלק מן הרגל בזה לא מועיל תינוק דהתינוק יצרף מה שלמטה ממנו לחלק העליון ובאמת אין לו צירוף וזה דומה לנפסק רגל הא' אלא צריך לכסות את חלק הנשאר אחר ההפסק ואין זה דומה למש"כ השו"ע כאן דאין צריך לכסות שאר האותיות דבזה ודאי מודה דצריך לכסות וכן הסכמת [נד] האחרונים [דלא כמש"כ בספר ישועות יעקב להקל כשיטת המאירי. ובביאור הגר"א בסימן ל"ו משמע ג"כ כהט"ז דלא מצרפינן להאות מה שלמטה] :

(מט) **לא חכם** - היינו [נה] חכם כ"כ שמבין הענין ומתוך זה הוא אומר האות הנפסק ויהיה מתפרש שפיר אבל אין נקרא חכם אם הוא חכם בהכרת האותיות היטיב ואין מבין מה שכתוב לפניו דזהו ודאי ג"כ כשר :

(נ) **ולא טיפש** - טיפש היינו שאינו יודע לקרות האותיות [נו] וכל שיודע לקרות האותיות אע"ג דאינו בקי כ"כ בצורת האותיות כל שאומר דאין בו צורת אות פסול הוא :

(נא) **וא"צ לכסות** - וכן כתב הלבוש אבל המ"א בשם מהר"ט כתב דצריך לכסות מה שלפניו שאם יתחיל מתחלת המקרא סרכיה נקיט ואזיל [נז] ואפילו תינוק שלא למד באותה פרשה אפילו הכי צריך לכסות לו מה שלפניו עד תיבה זו [נח] אבל תיבה זו וגם מה שלאחריה א"צ לכסותו כלל בכל גווני :

(נב) **האות** - כגון [נט] אלפ"יין שאין היו"ד שלהן נוגעת אל עצמן וכן נקודת הפ"א שאין נוגעת לגגה וכן לכל אותיות שאינן פשוטות שיש הפסק באמצען שהוא פסול בין אם נעשה זה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה שלא מהני קריאת התינוק אלא היכא שנפסק האות ובציר לה משיעורא ומחמת זה דומה האות במקצת לאות אחר כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקין אם הגיע לאורך וי"ו או כשיעור יו"ד ולכך תועיל קריאת התינוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד והי"ה לאות נוי"ן פשוטה וכ"ף פשוטה שיש ספק אם יש להם שיעור ארכן או כ' כפופה שדומה במקצת לבי"ת וכה"ג שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת אבל היכא שאנו רואין שאין האות נשאר בצורתה מה מועיל בראיית התינוק ועינינו רואין שאין האות בצורתה. ולכן אין להכשיר האל"ף שרגל שמאלו אין נוגע לקו האמצעי בשביל שהתינוק יקראנה אל"ף דמפני הפירוד לא יטעה לומר שהיא עיין הפוכה. והי"ה בפשוטות אם אנו רואים ודאי שאין בו צורת אות לא מהני מה דתינוק קורא אותו כד רק בספק לנו אם יש בו שיעור כראוי מהני וכ"ז בלא תיקון ולענין תיקון עיין בבה"ל :

(נג) **כשנפסק אות** - והי"ה מה דמכשיר לעיל בסט"ו את ניקב רגל הה"א [ס] אבל בניקב חללו דמכשיר שם המחבר הוא אפילו ניקב קודם הכתיבה ולא נקט שם אם לאחר שנכתב וכו' אלא משום סיפא דניקב רגל :

(נד) **ואח"כ נפסק** - והטעם דלא בעינן מוקף גויל רק בעת הכתיבה ולפ"ז אפילו אם מגיע הנקב מאות לאות שסמוך לו ג"כ כשר אכן הדה"ח בהלכות קה"ת בדין כ"ו מחמיר בזה ועיין בביה"ל. ודע עוד דבענין נגיעת האותיות אפילו אם יודע בבירור שנעשה לאחר הכתיבה ג"כ פסול [דה"ח] שם וכן משמע בב"ש באה"ע בסימן קכ"ה סקכ"ט עי"ש דס"ל ג"כ דצריך לחוש לתי"א שבי"י בד"ה וא"ת וכו' דאין מחלק בנגיעה בין אם לא הוקף בעת הכתיבה או אח"כ] :

(נה) **מתחלה** - ובספק מתי נעשה הנקב תולין דאחר הכתיבה נעשה דמסתמא אם היה בעת הכתיבה היה הסופר רואהו אם לא שהנקב קטן מאד [דה"ח] :

(נו) **נקב** - דוקא נקב או קרע אף שאין ניכר כלל ההפסק ומשום דלא היה מוקף גויל בעת הכתיבה [לבוש"ר] [סא] אבל הפסק בעלמא כשר וא"צ שום תיקון כיון שיש שיעור אות עד מקום ההוא וכדלעיל בסט"ו וסט"ז. ואם נמצאות שריטות דקות בתוך שיעור אות עיין בביאור הלכה בסעיף כ"ה :

(נז) **רגל** - וכ"ש גגי האותיות ואמצען שאין להם היקף גויל בעת הכתיבה ונקט רגל לרבותא אף דבעת כתיבת סוף הרגל כבר נגמר צורת האות כראוי אפי"ה כל זמן שלא סלק ידו מן האות מיקרי ד"ז בעת הכתיבה ובעינן לכל האות הקפת גויל :

(נח) **בלי הקף** - ואפילו אם היא ארוכה כראוי דהיינו שיש בה שיעור שאפילו אם נגררה קצת למטה ישאר צורת אות מ"מ פסול [מ"א בס"ק כ"א ועיין במ"א סק"ג] :

(נט) **מתחלתו** - אבל אם נחתך הקלף אח"כ ועי"ז אין מוקף גויל כשר :

(ס) **פסול** - [סב] ואם רוצה לתקן יגרר קצת כדי שיהיה מוקף גויל [סג] אבל דיבוק מטלית לא מהני להקפת גויל דבעינן הקפת האות מגוף הסת"מ :

2. הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יד

הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני, אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן אם היו ירוקות או לבנות כשרות, אדומות לא יעשה שמא תהפך הרצועה וגנאי

הוא לו, ולא יהיה אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים, י ונוי הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה.

טור סימן לג

ועור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים ומעובד לשמה ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים איזה צבע שיהיה חוץ מאדום וכתוב בספר התרומות שצריך שישחירן ישראל לשם תפילין ואין להשחירן על ידי נכרי וכתב הרמב"ם ז"ל שאם לא יעשה הבתים שחורים יעשה הרצועה מצבע הבתים

בית יוסף אורח חיים סימן לג

ג ועור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים. במה מדליקין (שבת כח:) תני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואסיקנא דלרצועות קאמר: ומ"ש ומעובד לשמה. כן כתב הרמב"ם בפרק ג' (שם הטי"ו) (וטעמו) [בדק הבית] היה נראה לי שטעמו [עד כאן]: מדקפדינן בהו שיהיו מעור טהורות הוא הדין דבעינן עיבוד לשמה וכן כתוב בספר התרומה סימן ק"ץ [בדק הבית] ואין זו טענה דהא עור שמחפין בו אף על פי שצריך שיהיה מעור בהמה טהורה כתב הרמב"ם שאינו צריך עיבוד לשמה [עד כאן]: כתב המרדכי (שם י.) דרצועות בין שעשאן מקלף בין שעשאן מעור שפיר דמי:

ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים איזה צבע שיהיה חוץ מאדום. בפרק הקומץ (לה.) אמר רבי יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה יעשה חוץ מאדום משום גנאי ודבר אחר ופירש רש"י גנאי שמא יאמרו גרדן הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות: ודבר אחר. שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ג

* עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף (טז) הטהורים, * (יז) וצריך שיהיה ד מעובד (יח) [ה] לשמו. * רצועות בין מעור בין מקלף, כשרות. * הלכה למשה מסיני שיהיו * הרצועות (יט) שחורות * (כ) מבחוץ, אבל מצד פנים (כא) יעשה מאיזה צבע שירצה, חוץ מאדום, שמא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ג

(טז) הטהורים - דלא הוכשרה למלאכת שמים אלא טהורה בלבד. גמ':
(יז) וצריך - כל האי [יז] צריך לעיכובי הוא אפילו בדיעבד:
(יח) לשמו - ואפי' הרמב"ם דמיקל בבתים וכמבואר לעיל בסימן ל"ב סעיף ל"ז מודה הכא וטעם לזה עיין בלבוש ובמ"א. וההשחרה צריך ג"כ שיהיה לשמה ואם לא עיבדן לשמן אינו מועיל אפילו אם ישחירן אח"כ לשמן [תשובת דבר שמואל סימן ז' ט"ו עיי"ש ובתשובת ב"ע כתב דהשחרה לשמה מהני ועיין בתשובת רע"א דהסכים לדינא כהדב"ש הנ"ל והרעיש על המקילין בזה עיי"ש]:
(יט) שחורות - עיין בברוך שאמר דמשמע מדבריו דמצוה להשחירן עד שיהיו שחורות כעורב. ודע דאם נתישנו [יח] ונתמעך מהן השחורות צריך להשחירן מחדש וכדלעיל בסימן ל"ב סלי"ט ובמקום הידוק הקשר מצוי מאד להתמעך השחורות ויש לזהר בזה מאד:
(כ) מבחוץ - לצד השער שהוא מקום החלק. ואם השחירם מבפנים לא מהני וצריך לחזור ולהשחירם מבחוץ ועיין בביאור הלכה:
(כא) יעשה - ר"ל אם ירצה לצבוע אותן אבל אין מחוייב לצבען בשום צבע דאף דלהרמב"ם צריך להשחירן גם מבפנים כמו שהבתים הם שחורין אין אנו נוהגין כהרמב"ם בזה כמבואר בב"י וד"מ:

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ג

* עור הרצועות וכו' הטהורים - עיין במ"ב וכתב הפמ"ג בפתיחתו איני יודע אם מה"ת או מדרבנן ונ"מ להקל בספיקן אם אינו יודע אם טהורה או טמאה גם בעיבוד לשמה אם יש ספק נראה להקל דהוה דרבנן וספיקו לקולא. ועיי"ש עוד לענין חיפוי עור תפילה של יד ועיין ברמב"ם פ"ג מהלכות תפילין הלכה ט"ו דכלל את החיפוי והרצועה בחדא גוונא ועיין לעיל בסי' ל"ב בט"ז ס"ק כ"ז ובפמ"ג שם:
* וצריך שיהיה מעובד לשמו - עיין במ"ב במש"כ דאם לא עיבדן לשמה אינו מועיל אח"כ ההשחרה לשמה דלא כהבאר עשק וראיתי בספר דמשק אליעזר ס"ק י"א שר"ל דהגר"א סובר כהבאר עשק עיי"ש ובאמת נ"ל פשוט דאינו כן רק דכונת הגר"א דכיון דחזינן דציוותה התורה שיהיה העור מתוקן כל צורכו אפילו בהשחרות עאכ"ו בעצם התיקון של העור דהיינו העיבוד שצריך שיהיה בו ואין זה בכלל ק"ו מהלכה דאין זה אלא גילוי מילתא וזה מדוקדק מאוד בלשון הגר"א שכתב אח"כ וזהו שכתב המ"א ונ"ל וכו' רצונו בזה לתרץ מה שהקשה הפמ"ג על המ"א עיי"ש דלדברי דמשק אליעזר יקשה מאוד לשון המ"א דכתב עיבוד והשחרה דבהשחרה בלבד די וסברא זו שכתבתי למדתיה מתוך דברי ספר התרומה הובא בב"י לענין השחרה לשמה שכתב דהשחרה היא כשאר תיקוני העור הגרועין שאחר העיבוד עיי"ש. ודע עוד דנלענ"ד דלדעת הרמב"ם דעיבוד לשמה אינה אלא מדרבנן אפילו אם יסבור ג"כ כספר התרומה שצריך השחרה

תפילין ז:

לשמה עכ"פ אינה אלא מדרבנן דהלא טעמו של ספר התרומה הוא כיון שעיקר השחרה הוא הלכה למ"מ לכך ממילא צריך לשמה כמבואר בב"י א"כ עיבוד נמי הלא עיקר העיבוד הוא הלמ"מ כמבואר בפמ"ג בא"א בתחילת סי' ל"ב ואעפ"כ העיבוד לשמה אינו אלא מדרבנן כמו שהאריך בזה הפמ"ג שם בסימן ל"ב כנלע"ד:

* רצועות בין מעור וכו' כשרות - וקלף המעובד לסתיים צ"ע אי מותר לעשות רצועה מזה [פמ"ג בפתחה לסימן ל"ב עיי"ש]:

* הלכה למשה מסיני וכו' - ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד הרמב"ם בפ"ג ה"א והוצרך לבאר זה דיש הלכה שהוא רק למצוה בעלמא כבשבת דף ע"ט ע"ב עיי"ש:

* הרצועות שחורות - בין הש"ר או הש"י רמב"ם שם ומסתפקנא אם מה"ת די בכל אחד עד כדי שיעורו והשאר הוא למצוה ולנוי בעלמא או דילמא כיון דהיא מחוברת כולה כחדא צריכה להיות כולה שחור וקצת ראייה לזה מקושית הגמרא מנחות ל"ה ע"א קתני מיהת בין ירוקין וכו' דלא משני בהיתר על השיעור ולא היה מקשה עוד אי מבפנים וכו' ויש לדחות דס"ל להגמרא דלא היה הברייתא מתיר עכ"פ מדרבנן לצבוע בשני גוונים מצד אחד משום דמחזי כמנומר עיין במ"א סק"ז וצ"ע. גם איני יודע אם ההל"מ קאי ג"כ על חתיכת הרצועה שנכנסת בהמעברתא ולכתחילה לא מסתפקנא דחייב להשחיר דילמא מתהפך הבית מזה המקום עיין בגמרא שם אך בדיעבד אולי דמי למה שבפנים ועיין ברמב"ם בפ"ג מה"ת הי"ד. וגדר השחרות עיין בברוך שאמר שכתב שישחירו פ"א ואח"כ כשתייבש קצת אז ישחירו פעם שנית וכן פעם שלישית עד שיהיה העור שחור לכל הצורך ממש כעורב ונ"ל דזהו רק למצוה בעלמא אבל מדינא כל שחל עליו שם שחור סגי ליה ולפ"ז אפילו אם היה מראיתו דומה למראה הכחול [שקורין בלא"ה] ג"כ כשר וראייה לזה מנידה דף י"ט ע"א במראות הדמים דאם היה שחור כחרת טמא כיהה מכן אפילו היה שחור ככחול טהור וכדפירש"י שם אלמא דמראית כחול הוא בכלל שחור וכן בחולין דף מ"ז לענין ריאה דאם שחרותה דומה לכחול וכדאיתא ברמב"ם בפ"ז מהלכות שחיטה הלכה י"ט שחורה ככחול אלמא דאף מראה כחול הוא בכלל שחור ומ"מ לכתחילה בודאי מצוה להשחירו שיהיה שחור ממש וכמ"ש הב"ש. ועיין במש"כ לעיל בסימן ל"ב ס"ג לענין שחרות הדיו דשם בעינן שיה"י שחור ממש עיי"ש. ודע דבמה שכתבנו שם יוסר קושיא אחת שראיתי לגאון אחד שנתקשה על הרמב"ם למה לא נאמר ההלכה סתם שיהיו כותבין בדבר השחור ולדברינו ניחא דשחור סתם היה משמע אפילו אם הוא שחור רק ככחול ודוק:

* מבחוץ - עיין מ"ב כן מוכח מרש"י דף ל"ה ע"ב ד"ה ונוייהן דאלת"ה אלא דצריך לצבוע סתם המקום שרוצה ללבשו לצד חוץ וזהו כונת הגמרא במה שמשני כאן מבחוץ ממה פסיקא ליה לרש"י דצובע אותו מקום החלק שיהא קרי ליה בשביל זה ונוייהן הי"ל לרש"י לפרש סתמא אותו מקום שהוא חלק ונוי ילבשו למעלה וממילא יוכרח האדם לצבוע שחור אותו מקום מחמת ההל"מ וכן איתא בטור כמ"ש וראיתי בפמ"ג שכתב אם השחיר עכו"ם הרצועה ואין לו רצועה אחרת יוכל להשחיר מצד השני דנהי דגמירי שחורות אבל לא דוקא מצד השער וכונתו אם יהפך הרצועה וילבש השחור לצד חוץ וכן ביאר הדה"ח את דבריו ולפ"ז מה שמשני שם הגמרא בע"א כאן מבחוץ תלוי רק בהמקום שלובש מצד חוץ ומה שאמרו שם בגמרא ונוייהן לבר שחור וחלק הוא למצוה מן המובחר בלבד והביא ראייה לזה מרש"י זו ד"ה ונוייהן ובאמת לכאורה משמע להיפך ואף אם תדחה דברינו עכ"פ אין ראייה מרש"י לדבריו אך מהרמב"ם בה"ת הי"ד משמע קצת כדבריו ומ"מ לכתחילה בודאי גם הוא מודה כמו שכתב בעצמו. ודע דלדברי הפמ"ג יצמח לפעמים חומרא גדולה אם יה"י מונח הרצועה במקום הקף הקשר בצד השחור למטה לא יצא בזה ידי המצוה והוי ברכה לבטלה ולפי הנראה שדבר זה במחלוקת שנוי עיין לעיל בסימן כ"ז בא"ר שכן כתב בשם גליון המרדכי ולענ"ד דהב"י פליג ע"ז וס"ל דלא עבר רק על ונוייהן לבר ולכך אפילו איתהפך אח"כ נמי אסור עיי"ש בא"ר ודוק:

3. טוב שישחירם ישראל לשמן, ולא א"י

בית יוסף אורח חיים סימן לג

ד וכתב בספר התרומה שצריך שישחירן ישראל לשם תפילין ואין להשחירן על ידי גוי. בסימן קצ"א כתב בפנים שיש להסתפק אם גוי יכול להשחירן לבדו כמו שאר תיקוני עור או שמא כיון דרצועות שחורות הלכה למשה מסיני צריך השחרה לשמה ואסור בגוי כמו גבי ציצית דבעינן טווייה לשמה וגם צביעה לשמה והמחמיר תבא עליו ברכה ובמפתחות כתב סתם שלא ישחירן גוי אלא ישראל כמו טווייה דציצית וצביעה דבעינן לשמה:

וכתב הרמב"ם (תפילין פ"ג הי"ד) שאם לא יעשה הבתים שחורים יעשה הרצועה מצבע הבתים. צריך לומר דאחורי הרצועה קאמר דאילו פני הרצועה אי אפשר לעשותם אלא שחורות דהא הלכה למשה מסיני ניהו וכתב הרמב"ם (שם) ונוי הוא לתפילין שיהיו כולם שחורות הקציצה והרצועה כולה כלומר שגם אחורי הרצועה יעשה שחור ולא נהגו כן:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ד

ה (כב) טוב שישחירם ישראל לשמן, ולא א"י. הגה: * <ה> ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר ו עור הבתים, * (כג) אבל הרצועות * אפי' בדיעבד, * (כד) ז פסול (מצא כתוב).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ד

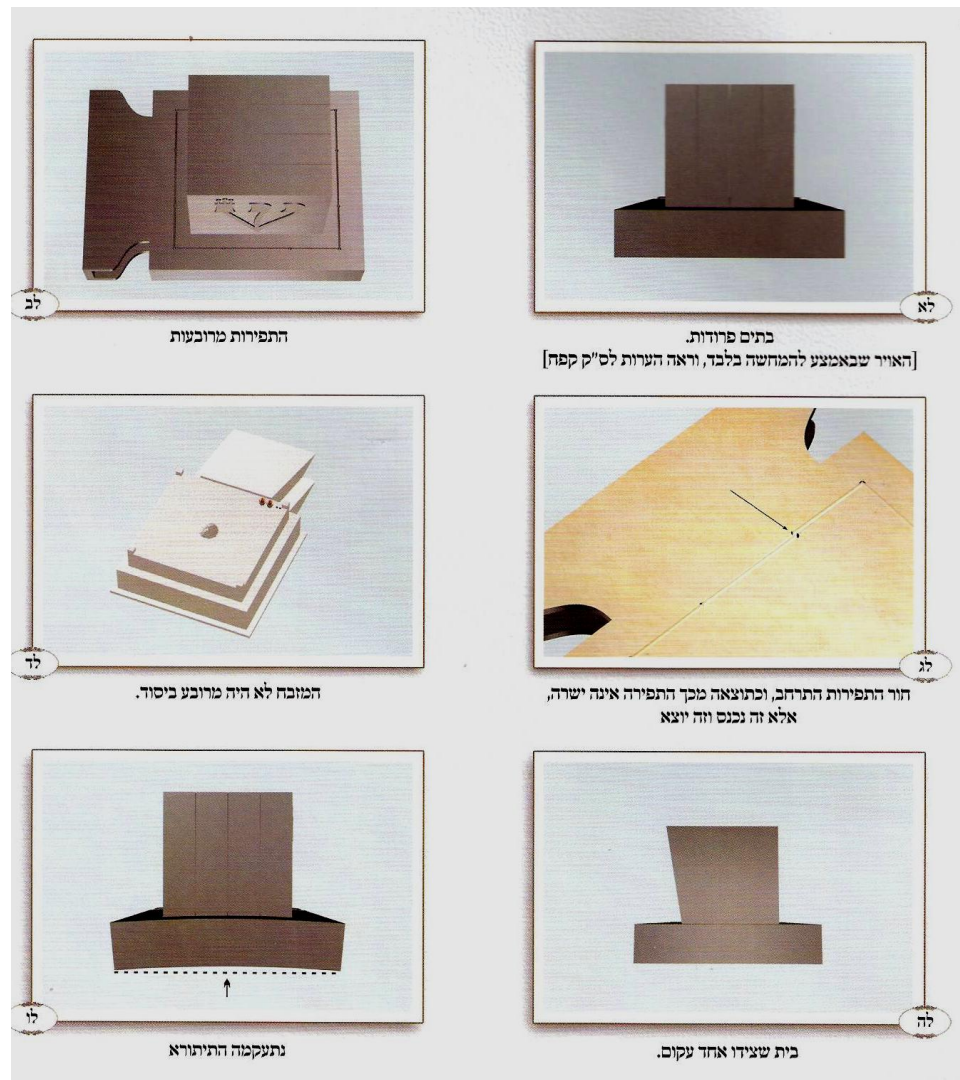
(כב) טוב וכו' - אבל בדיעבד כשר לדידיה [יט] אפילו עיי' א"י דס"ל דאפילו ברצועות לא בעינן השחרות כלל לשמן ורמ"א בהג"ה חולק עליו וס"ל דברצועות דהשחרות הוא הל"מ צריך השחרות לשמן וממילא

בא"י דאינו עושה לשמה פסול ודינו כדלעיל בסימן ל"ב לענין קלף עי"ש אבל בעור הבתים דלרוב פוסקים שחרותו הוא למצוה בעלמא ולא לעיכובא וכדלעיל בסימן ל"ב ס"מ ולכך לא בעינן ביה ג"כ השחרות לשמן בדיעבד וה"ל להרמ"א לכתוב הגהתו בלשון י"א אך שמצינו כמה פעמים כיוצא בזה :

(כג) אבל הרצועות וכו' - אם עשאן נכרי או אפילו ישראל אך שלא לשמן והטעם כנ"ל בס"ק כ"ב. וכ"ש בכל דבר שצריך בתפילין גופא לעיכובא כמו עשיית הבית והשי"ן שלו בכל פרטיו שיהיה כדין או תפירתו או עשיית [כ] הקשר שלו דכל אלו הוא הלמ"מ אם עשאן ישראל שלא לשמן פסול וכתב הפמ"ג דיש למנוע מלעשות כ"ז [כא] ע"י קטן אפי' אם [כב] גדול יעמוד ע"ג ויצויהו לעשות לשמה וכן שלא לעשותם ע"י אשה וכל הפסולין המבואר לקמן בסימן ל"ט עי"ש בסעיף א' וב'. והשחרת הרצועות דזה איננו בגוף התפילין מותר ע"י אשה דהיא יודעת לעשות לשמה כמו איש אבל ע"י א"י וקטן אינו מותר עד שיעמוד אחר על גבם וכדלעיל לענין קלף בסימן ל"ב עי"ש בס"ט :

(כד) פסול - כתב המ"א דאם חזר ישראל והשחירן לשמן כשר והביא ראיה לזה והפמ"ג ושאר אחרונים השיגו על ראיתו ונשארו בדין זה בצי"ע ונתן הפמ"ג לזה עצה אחרת שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דאף שהושחרו משני צדדים כשר כמבואר בס"ג ויהפך הצד שהושחר לשמן למעלה וכ"ז הוא אם אין לו רצועות אחרות וכמו שביארנו בה"ל :

4. תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסון

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה א

שמונה הלכות יש במעשה התפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסול, ואלו הם: שיהיו מרובעות, וכן תפירתן ברבוע, ואלכסון ברבוע עד שיהיה להן ארבע זוויות שוות, ושיהיה בעור של ראש צורת שי"ן מימין ומשמאל, ושיכרוך הפרשיות במטלית, ושיכרוך אותן בשיער מעל המטלית, ואחר כך מכניסן בבתיהן, ושיהיו תופרין אותן בגידין, ושעושין להן מעבורת מעור החפוי שתכנס

בה הרצועה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה, ושיהיו הרצועות שחורות, ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דל"ת.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה ב

כיצד עושים תפילין של ראש לוקחין עץ מרובע ארכו כרחבו וכגבהו, ואם היה גבהו יותר על רחבו או פחות ממנו אין בכך כלום, ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו, וחופרין בו שלשה חריצין כדי שיעשה לו ארבע ראשים כגון זה /במקור יש במקום זה שרטוט/, ולוקחין עור ומרטיבין אותו במים ומשימין בו את העץ ומכניסין את העור בין כל חריץ וחריץ ומכמשים אותו והוא רטוב מכאן ומכאן עד שעושין בו דמות שי"ן שיש לה שלשה ראשין מימין א המניח תפילין ודמות שי"ן שיש לה ארבעה ראשים משמאל המניח.

בית יוסף אורח חיים סימן לב

לט ויהיו מרובעין. בפרק הקומץ (לה). תניא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא בתפרן ובאלכסון

ופירש רש"י ובאלכסון שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים (עירובין נז.) כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא ולא יהא ארכו יתר על רחבו שאפילו יש להם זוויות פסולים

וכתבו התוספות (מנחות שם ד"ה תפילין) יש שאינם מרבעים אלא מקום מושבם ושמה צריך הבתים מרובעים של ראש כשארבעתם דבוקים וכן בית של יד ובדברי הרמב"ם מבואר בפרק ג' (ה"ב) שהבתים צריך שיהיו מרובעים שכתב במעשה התפילין לוקח עץ מרובע ארכו כרחבו כגבהו ואם היה גבהו יותר על רחבו או פחות ממנו אין בכך כלום ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו

והרא"ש (הלי תפילין סי' ט) כתב דפוס של ארבעה בתים של ראש וכן דפוס של יד יהא מרובע וגם למטה בית מושבן יהא מרובע וכן נראה מדברי רש"י (לה. ד"ה תפילין ובשטמ"ק שם) וכן כתב בספר התרומה (סי' רז) ובסמ"ג (שם קה.) וכתבו שאין ראיה גמורה מתוך ההלכה שיצטרך שיהיו מרובעין כשהן ארבעתן יחד מכל מקום מוכיח בשימושא רבא שהן מרובעות דקאמר מיייתי אעא טבא תרתי אצבעי על תרתי אצבעי אבל בבית אחד לבדו אינו צריך ריבוע וגם בגובה הבתים אין קפידא בריבוע וכן תפילין של יד יש להם דין זה וצריך ריבוע בתפירה וכן בעור התיתורא וכן בגוף רוחב הבית בראשו עכ"ל וכתבוהו הגהות מיימון בפרק ג' (דפוס קושטא ה"ג)

וזה לשון המרדכי (הלי תפילין יא ע"ג) תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני לכאורה משמע דקאי אגוף הבתים בין אשל יד בין אשל ראש לאפוקי מאותם שעושים של יד בדפוס עגול מלמעלה רק שמרבעים התיתורא מלמטה ואדרבה על כרחך הברייתא מיירי בגוף הבתים שהם עיקר התפילין ומתוך הלכות גדולות דר"ף משמע דשל יד אינה לגמרי מרובעת דארכן חצי אצבע אמה ורחבן כרוחב אצבע ומשמע דהא קרי ריבוע שיש להם זוויות ואין נראה אלא לגמרי מרובעין כיון דלא אשכחן בהדיא [ורביבוען הלכה למשה מסיני] אין להקל בדבר אלא על פי ראיה ברורה עכ"ל:

מצאתי בתשובה אשכנזית (תשו' מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' סח) אע"ג דגבי ציצית קיימא לן שאם ניתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר כשיעור מן הקרן כשר דהיינו דוקא בציצית דכתיב ועשו להם ציצית כלומר בשעת עשייה דוקא קפיד קרא אבל תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני וכל שעתא בעינן שיהיו מרובעות עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף לט

תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני * (קעג) שיהיו מרובעות * בתפרן, ובאלכסון, דהיינו (קעד) שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו, (קעה) <לג> כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא נג ותרי חומשי באלכסונא, (קעו) וצריך לרבע מקום (קעז) מושבן (קעח) נד [נח] וגם הבתים. הגה: אבל גובה הבתים * אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן (ב"י בשם אשרי וסמ"ק ומרדכי ורמב"ם פ"ג). עשאם מרובעות ואחר זמן * (קעט) <לד> נתקלקל רבוען, (קפ) יש מי שאומר * (קפא) שצריך לרבען. הגה: (קפב) ויעשה כל הדי' בתים בשוה שלא יהא אחד גדול מחבירו (ב"ש).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף לט

(קעג) שיהיו מרובעות - ואם לא עשה מרובעות מעכב בדיעבד [הרמב"ם פ"ג מהלכות תפילין ע"ש] ומי"מ אם אין לו תפילין אחרים [קעג] יניחם לע"ע בלא ברכה וכשיזדמן לו תפילין אחרים יניחם ועיין בבה"ל: (קעד) שיהיו ריבוען - של התפירות וני"ל פשוט דצריך להיות התפירות מרובע [קעד] בין למעלה ובין למטה ואף דלא ברירא לי לענין דיעבד מי"מ לכתחילה בודאי יש לזהר בזה:

קעה) כדי שיהי' וכו' - פי' בריבוע גמור [קעה] שארכו כרחבו ממש שיערו חכמים כל השיעור שיש לו יש לו באלכסון ב' חומשים נוסף על אותו השיעור וגם כאן צריך שיהיה מרובע ממש אבל אם לא יהיה מרובע ממש לא יהיה באלכסון שלו כשיעור ב' חומשים תוספות אלא שיעור אחר. ועי"כ [קעו] ימדדנו בד' קוים וידע אם הוא מרובע דהיינו תחלה ימדוד קו אחד באורך וקו אחד ברוחב שיהי' שוה אך שמא באמצעו שוה ובצדדיו מתמעט לכן ימדדנו עוד בשני קוים באלכסונו שיהיו שוים ב' קוי האלכסון ג"כ :

קעו) וצריך לרבע וכו' - וגם זה הוא מהלמ"מ לדעת רוב הפוסקים. וגם זה הוא [קעז] בריבוע גמור כמו בהתפירה ואף [קעה] דמרובע ממש במלאכת הבתים דהיינו שיהיה בתכלית הצמצום הוא כמעט מן הנמנע מ"מ כל מה דאפשר לו לאדם [קעט] לעשות בענין זה בודאי חייב הוא לעשות ועיין בע"ד :

קעז) מושבן - והוא התיתורא דהיינו שיחתוך המעברתא מב' צדדיו כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא וכדלקמן בסמ"ד. וצריך להשגיח מאד עי"ז כי כל זה מעכב אפילו בדיעבד וגם [קפ] יש להשגיח בענין התפירה כי מחמת שהסופרים עושים נקבים גדולים קצת נמשך החוט לצדדיו ועי"ז אין התפירות שוות בריבוע זה נכנס וזה יוצא. והתיתורא צריכה להיות מרובע [קפא] בין מלמעלה ובין מלמטה [קפב] ועכשיו בעי"ה הרבה שאין משגיחין על תפיליהן שיהיו מרובעין כדין אפילו המדקדקין במצות יש שאין משגיחין כ"א על ראש הבתים שיהיו מרובעין ואין משגיחין על התיתורא ועל התפירות שהוא ג"כ מעיקר הדין והוא דבר הנקל לתקן :

קעה) וגם הבתים - דלא [קפג] כמו שנוהגין קצת לעשות של יד עגולה בראשו רק שמרבע התיתורא מלמטה אלא בין הש"י ובין הש"ר יהיו מרובעים. והכוונה בהש"ר [קפד] כשהארבעה בתים יחד יהיו מרובעים ולא כל אחד בפני עצמו. וריבוע הבתים צ"ל [קפה] בכל משך גובהן וגם הריבוע יהיה עי"י הבתים עצמן ולא [קפו] עי"י ד"א שמטיח עליהם ועיין לקמן ס"ק קפ"ה :

קעט) נתקלקל ריבוען - כגון שנתעקמו הבתים זה פונה למזרח וזה למערב או שנתקלקל חודי הבתים לגמרי עד שנעשה עגול או שנתקלקל התיתורא או התפירה עד שאבדו ריבוען :

קפ) יש מי שאומר - אין [קפז] חולק בזה ודרך המחבר כן בהרבה מקומות וכמשי"כ לעיל בס"ק קכ"ג :
קפא) שצריך לרבען - דכיון דריבוען הוא הלמ"מ [קפח] בכל שעתא בעינן שיהיו מרובעין ומ"מ [קפט] אין צריך למודדן בכל יום אם ריבועים קיים שמעמידים אותם על חזקתם אם לא שרואה שנתקלקל ואם [קצ] נתעקם התיתורא אף שבעצם הוא מרובע רק מחמת התעקמות התיתורא נראית כמו שאינו מרובע יחזור ויתקן :

קפב) ויעשה - ובדיעבד [קצא] אפילו אחד רחב מחבירו כשר :

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף ט

* שיהיו מרובעות - עיין במ"ב והוא מהישועות יעקב. אך לעני"ד צע"ג בדין זה כי הוא ז"ל העתיק מתחילה דברי העי"ת והא"ר שכתבו דבדליכא תפילין אחרים אין להחמיר בדיעבד כ"א בהתפירות אם אינם מרובעות אבל לא בהבתים ותמה עליהם דאפילו בהתפירות אם אינם מרובעות טוב יותר להניח מלבטל לגמרי מצות תפילין ובאמת פשוט שדעתם ג"כ כן הוא דיניחם ויצא בזה עכ"פ לדעת רש"י עיין ברא"ש בה"ק אך שכונת העי"ת להמעייין בו יראה להדיא דבבתים אם אינם מרובעים כראוי וליכא תפילין אחרים יוכל לברך עליהם אבל בתפירות יניחם בלי ברכה ועיין בהגהת ברוך שאמר שכתב ג"כ דבהבתים אם אינם מרובעין בריבוע גמור ובאלכסון גמור אעפ"כ אין לפסול עי"ש שמשמע מלשונו דיוכל לברך עליהם. אך למעשה נ"ל דאין לסמוך עי"ז לענין ברכה והדין עם הישועות יעקב אחרי דדעת הרבה מהראשונים והוא השימושא רבא והרי"ף [אך הרי"ף לא אמר כ"א בתש"ר וזהו רק להמרדכי אבל בשה"ת פי' פירוש אחר בדברי הרי"ף עי"ש שהסכים דגם להרי"ף אין לחלק בין הש"י להש"ר] והרמב"ם והרא"ש והסה"ת ועוד כמה פוסקים דההלכה נאמרה גם לענין הבתים ועיין מה שכתוב בסמוך לענין אם מקולקל קצת מהריבוע :

* בתפרן - עיין בפמ"ג שנשאר בצ"ע מחמת דעת רש"י וצירף לזה ג"כ דעת הרמב"ם ובאמת המעיין בפ"ג בה"א ובה"י יראה להדיא דדעת הרמב"ם דריבוע התפירות הוא הלכה למשה מסיני ואפשר דקאי רק על ריבוע התיתורא והוא דוחק גדול ובביאור הגר"א כתב ג"כ להדיא דדעת כל הגאונים דריבוע התיתורא וגם התפירות הוא הלמ"מ. עי"כ אין לזוז ממה שכתב הישועות יעקב שיניח בלי ברכה בעת הדחק :

* אין להקפיד - דריבוע לא נאמר אלא על אורך ורוחב :

* נתקלקל ריבוען - עיין במ"ב. דע דגדר קלקול ריבוע הבתים פשיטא לי דלא בעינן שיתקלקלו ברוב משך גובהן ואפילו במיעוטן סגי ואפילו אם עשאים גדולים מאוד ולא אמרינן דל מהכא היתרון וישאר שיעור תפילין בלי זה דומיא דיש מקילין בענין הקפת גויל אם יש שיעור אות בלא זה ואמינא לה מהא דקי"ל בזבחים ס"ב ע"א דריבוע המזבח מעכב וקי"ל ג"כ דאפילו פגימת המזבח פוסל והוא מטעם ריבוע כדאיתא בתוספת סוכה מ"ט ע"א ד"ה שכל ולא בעינן דוקא שיפגם רוב המזבח אלא אפילו בכזית או בכטפח לכל מר כדאית ליה בחולין י"ח ע"א עי"ש בגמרא וא"ל דשם מטעם דיש שיעור למזבח משא"כ בזה דאין שיעור לגובה התפילין דז"א דשם הלא ג"כ קי"ל דמדת קומתו אין מעכב כדאיתא שם בגמרא וא"כ אם לא היה עושה הגובה רק עד למעלה ממקום הסובב ושם היה עושה הקרנות ג"כ היה יוצא בדיעבד ואפ"ה כיון דעתה בנה בקומה הזו בעינן שיהיה למעלה מרובע כדמוכח בזבחים נ"ד ע"ד תוד"ה רב אמר וא"כ ה"ה בענינינו לענין תפילין. גם פשיטא לי דלאו דוקא אם נתקלקל במקום חודו של הזוית למעלה דה"ה אם נתקלקל ונפגם במקום אחר מדפני הבית מבחוץ עד שאבד ריבועו עי"ז וג"כ מהא דמזבח הנ"ל דפשוט דפסול פגימת המזבח הוא בכל מקום מדפנותיו ולא דוקא במקום חודו ולפי"ז אם מחמת רוב יושנן של התפילין ניכר לכל שאחד מדפנותיו נכנס לפניו ואינו עומד במקום הראוי לו נראה דצריך לתקנם. גם פשיטא לי דעי"י פגימה קטנה שנתהוה בהבתים כשיעור חגירת ציפורן ואפשר אפילו מעט יותר מזה לא אזל מניה עי"ז שם ריבוע

ואפילו אם נאמר דבעת עשייה יש להסופר לזוהר אפילו בחסרון משהו באיזה מקום דעכ"פ אינו מרובע בשלימות מ"מ בדיעבד שנתקלקל לא אזל שם ריבוע ע"י חסרון משהו וראיה מהא דמשני בחולין י"ח הא באבנא הא בסידא פ"י באבנא דכתיב אבנים שלמות פוסל אפילו בחגירת ציפורן אבל בסיד דלא כתיב בו שלמות לכך בעינן שיחסר שיעור חשוב כטפח או כזית ע"ש הרי דאף דלגבי מזבח דק"ל דריבוע מעכב וגם שם צריך ריבוע גמור שיהא שוה אף באלכסונו וכדמוכח שם בזבחים ס"ב ע"ב מהא דכתיב סביב שיהא כל סביבו שוין וכדפירש"י שם ואפ"ה כשר בסיד אלא ע"כ דע"י פגימה כחגירת ציפורן לא אבד ע"י שם ריבוע. ואפילו אם הפגימה קטנה שנתהוה בהתפילין היה במקום חודו ל הזוית למעלה דאלת"ה לישני הא והא בסידא וכאן מיירי במקום חודו ואף דיש לבע"ד לחלוק דלגבי מזבח דגדול בשיעורו לא נחשב בו פגימה מועטת דלזיל מינה ע"י שם ריבוע משא"כ בענינינו מ"מ נלע"ד דהדין עמי דאלת"ה יחשוב ר"ח שם עוד פגימה שפוסלת בחגירת ציפורן כגון בריבוע התפילין ודומיא שכתב הט"ז בסימן תרמ"ה ס"ד ע"ש. כי מיבעיא לי עצם שיעור קלקול הריבוע עד כמה נקרא בענינינו דזה ברור דלא נוכל לומר לענין תפילין דוקא אם חסרון הריבוע היה בטפח כמו שפסק הרמב"ם שם לענין מזבח דכל התפילין אינם מחזיקין כך ואולי אם נתמעך הריבוע של התפילין מעט יותר מחגירת ציפורן נקרא בענינינו ג"כ קלקול הריבוע וצ"ע:

* שצריך - עיין במ"ב לענין התעקמות התיתורא העתקתי מספר לשכת הסופר והביא שם ראיה ע"י דרש"י פירש במנחות ל"ה ע"א תפילין שיהא מרובעין בתפרן היינו שלא ימשוך חוט התפירה הרבה שלא תכווץ ומתמעט הריבוע ע"י שם ומה לי אם נתעקם מחמת התפירה או מחמת עצמו ואף שיש קצת לחלק בזה עכ"ל:

5. העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל

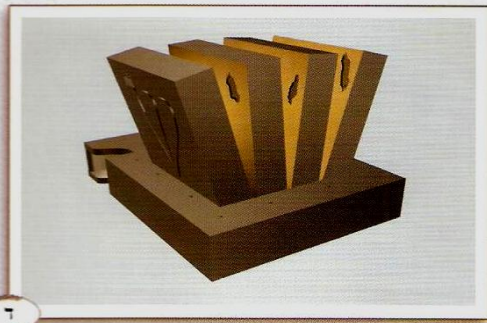
רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ד הלכה ג

המניח תפלה של יד על פס ידו או של ראש על מצחו הרי זה דרך צדוקים, העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל, איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאל שלו, * ואם היה שולט בשתי ידיו מניח אותה בשמאלו שהוא שמאל כל אדם, ומקום קשירת התפילין ומקום הנחתן מפי השמועה למדום.

6. אם נתקלקל עור של שני בתים זה אצל זה, אם התפילין ישנים, פסולים. ואם הם חדשים, כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים

משנה ברורה עוז והדר
הלכות תפילין סימן ל"ג

ד

ואם נתקלקלו שלשה בתים

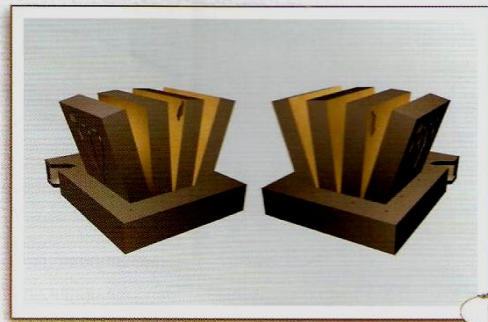
ג

ואם נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה כגון ראשון ושלישי

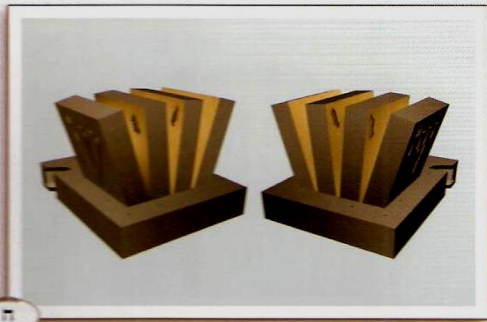
ו

זה למעלה וזה למטה

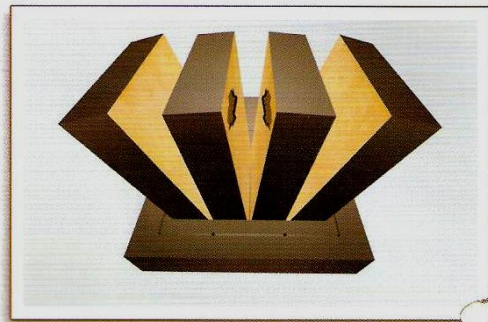
ה

קרע בדופן ימני וכן בדופן שמאלי של בית שני

ה

ואפילו הקרע בשני הבתים בשני דפנותיהם

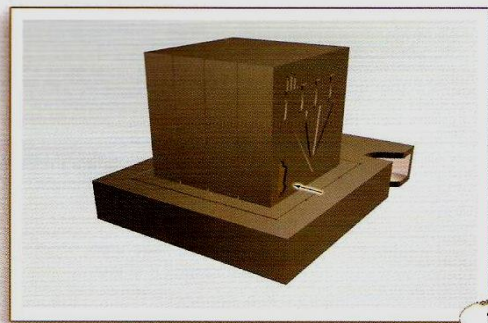
ז

כאור אחד זה כנגד זה

י

ראשון, והשלישי בשני דפנותיו

ט

קרע בבית אחד מבחוץ יש להחמיר

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יח

תפילין שנפסקו התפירות שלהן אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו שלש תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות, במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלן קיימות כשרות, ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת הרי אלו חדשות, ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות.

טור אורח חיים סימן לג

ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה אם התפילין חדשים פסולין ואם הם ישנים כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים ואיזו הם חדשים כל זמן שאם היו מושכין אותם בעור הרצועות הבית מתפשט ונפתח נקרא חדש, אבל כל שאין נפתחים כשמושכין בעורן נקראין ישנים נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה כגון ראשון ושלישי כשרים אפילו הם חדשים נתקלקלו ג' בתים בכל ענין פסולין

והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירות נפסקו התפירות ב' זו בצד זו או ג' אפילו זו שלא כנגד זו בחדשות פסולות בישנות כשרות כל זמן שפני טבלן קיימת פירוש עור של הבתים

אם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה אבל התלוי ממנה ומה שקושר סביב הזרוע אין הקשירה פוסל בה :

בית יוסף אורח חיים סימן לג

א ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה וכו'. בפרק הקומץ (לה.) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימת כשרות רב חסדא אמר נפסקו שתיים כשרות שלש פסולות אמר רבא הא דאמרת שתיים כשרות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתתא אבל בעתיקתא לית לן בה אמר ליה אביי לרב יוסף היכי דמיין חדתתא והיכי דמיין עתיקתא א"ל כל היכא דכי מיתלי ביה בשלחא והדר חלים עתיקתא אינך חדתתא אי נמי היכא דמיתלי במיתנא אתיא אבתריה חדתתא אינך עתיקתא.

ופירש רש"י טבלא. זהו עור של בתים : שתיים. שתי דפנות בשני בתים : זה שלא כנגד זה. כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי ואחד שלם ביניהם. זה כנגד זה. שני בתים הסמוכים לשון אחר זה כנגד זה בתוך אויר חריץ אחד נפסק דופן בית זה ודופן בית שכנגדו זה שלא כנגד זה שנפסק זה באויר אחד וזה באויר אחר שאין קרע רואה את חברו שהבית מפסיק ביניהם : בחדתתא. ונפסקו ודאי עור מקולקל הוא : דמיתלי בשלחא. כשאוחז בעור ומתפשט : והדר חלים. כשמניחן חוזר וכווץ : אי נמי כל היכא דמיתלי במיתנא. כשאוחז אדם ברצועה התלויה בהם ואתו תפילין אבתריה ואינם ניתקין חדתתא ואידך שניתקין עתיקתא לשון אחר אתיא אבתריה שמתפשט העור היא חדתתא אע"ג דהדר חלים.

והרא"ש (ה' תפילין סי' י) כתב כפירוש ראשון דזה שלא כנגד זה היינו שנפסק עור בית אחד והאחר שלם והשלישי נפסק וגם המרדכי (ה' תפילין יא ע"ד) כתב שפירוש זה עיקר וכן פירש בנמוקי יוסף (ה' תפילין ז : ד"ה תפילין) וזה לשונו כל זמן שפני טבלן קיימת טבלן עור של בתים ואע"פ שנקרע העור שבין בית לבית כיון שמלמעלה לא נקרע כשרים שתיים כשרות שלש פסולות אם כל אויר ואויר שביניהם שהם שלשה אוירים נקרעו פסולים אע"פ שאין הקרע עולה למעלה והרא"ש גורס כמו שכתבתי :

אבל הרי"ף (ה' תפילין ז) : גורס וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתתא לית לן בה וכך היא גירסת הרמב"ם אלא שפירש בעיקר המימרא פירוש אחר כמו שנתבאר בסימן שקודם זה ועל פי גירסא

זו פירש בנמוקי יוסף (שם) בעתיקתא יש לחוש שיקרעו במהרה מרוב יושנן בחדתתא אם היה העור שהבתים מכוסים בהם חדש אע"פ שנקרעו זה כנגד זה כשרים שהעור הוא חזק ולא יקרע יותר.

ורבינו כתב כדברי הרא"ש וכלישנא בתרא דגמרא דקאמר היכא דמיתלי במיתנא אתי אבתריה חדתתא ואידך עתיקתא וממה שכתב כל זמן שעור מושב הבתים נראה שהוא מפרש דפני טבלן היינו התיתורא ומדברי נמוקי יוסף נראה דהיינו עור הבתים מלמעלה ולי נראה דפני טבלן קיימת היינו לומר דבעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדין דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית דוקא:

וכתב המרדכי (שם) לפירוש ראשון שבקונדריס בעינן שיהיו שני בתים הסמוכים זה לזה שלמים בלי קרע וכן אם הקרע של זה למטה לצד תיתורא ושל זה למעלה לצד בית משמע הלשון שפסול וכל שכן שיש לפסול מה שרגילין כותבי תפילין כשעושים הארבעה בתים ונותנים אותם בדפוס חותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכווץ ובולט ומחבין מקום החתך מבפנים כדי שיראה מבחוץ שלם:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף א

א אם (א) נתקלקל עור של שני בתים (ב) מבתי הראש * (ג) זה אצל זה, אם התפילין (ד) <א> ישנים, פסולים. ואם הם (ה) חדשים, כשרים כל זמן שעור מושב הבתים (ו) [א] קיים. הגה: גם הבתים צריכין להיות קיימים, אלא ב שנקרעו קצת (ביי). וי"א להיפך, בישינים כשרים ובחדשים פסולים (רש"י והרא"ש). ונ"ל דיש להחמיר (ז) לפסול בשניהם. ואלו הם חדשים, כל זמן שאם היו מושכים אותם ברצועות (ח) <ב> הבית מתפשט ונפתח, נקרא חדש. אם אינו נפתח, נקרא ישן. ואם נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה, * (ט) ג <ג> ראשון ושלישי כשרים, אפילו הם ישנים. ואם נתקלקלו (י) ג' בתים, (יא) <ד> בכל ענין פסולים.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף א

(א) נתקלקל - פי' שנפסק ונעשה קרע:

(ב) מבתי הראש - אבל אם נעשה קרע [א] בהבית של יד פסול לכו"ע בכל ענין אף שהתיתורא קיימת ולא דמי לשל ראש דנשתיר בו עוד עכ"פ איזה בתים שלימים:

(ג) זה אצל זה - ר"ל דהבתים הם סמוכים זה לזה [ב] אפילו אם אין הקרעים סמוכים כגון שקרע אחד בהבית השני בדופנו הימיני וקרע השני בהבית הג' לא שנא בדופנו הימיני [ג] או השמאלי ואפילו אם קרע זה למעלה [ד] וזה למטה וכ"ש אם שניהם באויר אחד זה כנגד זה דפסול:

(ד) ישנים פסולים - דכבר נתקלקלו [ה] מחמת יושנן והיש אומרים ס"ל להיפך דבחדשים איגלאי מילתא דעור מקולקל הוא כיון דבזמן מועט נקרעו ואפילו היכא דלא שייכי [ו] אלו הטעמים כגון שנעשה הקרע ע"י סכין וכיו"ב יש להחמיר. ומ"מ צידד בספר פ"ת דדיבוק מהני אם אנו יודעין שאין העור מקולקל אף לאלו דנוהגין לעשות תפילין מעור אחד ע"ש:

(ה) חדשים כשרים - ואפילו הקרע בשני הבתים [ז] בשני דפנותיהם:

(ו) קיים - היינו התיתורא אבל ב"י פירש דבעי שיהיו שלימין מכל הצדדין דלא מכשרינן אלא מה שנקרע מבפנים בין בית לבית וזהו ג"כ דעת רמ"א שהעתיקו להלכה וכתב דגם הבתים צריכים להיות קיימים אלא שנקרעו קצת פי' שנקרעו בין בית לבית אבל הצדדים צריכים להיות שלמים ואפילו קרע בבית אחד אם [ח] נעשה מבחוץ לבד ג"כ יש להחמיר:

(ז) לפסול בשניהם - ע"כ יש לפסול מה שרגילין [ט] הסופרים כשעושים הד' בתים ונותנין אותו בדפוס חותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכווץ ובולט ומחפין מקום החתך מבפנים כדי שיהיה נראה מבחוץ שלם:

(ח) הבית מתפשט - זהו לאותן שעושים המעברתא מהעור שעשו ממנו הבתים אבל לדידן שהמעברתא עור בפני עצמו [י] אין שייך לומר כן:

(ט) ראשון ושלישי - ר"ל דבזה מיקרי זה שלא כנגד זה ואפילו אם נעשה [יא] הקרע בהבית השלישי בשני דפנותיו כשר כיון שיש בית שלם מפסיק ביניהן. אבל אם נעשה הקרע בבית ב' וג' אף דקרע אחד בבית אחד מימינו וקרע השני בבית השני משמאלו אעפ"כ מיקרי זה כנגד זה כיון דשני הבתים הם סמוכים להדדי וכנ"ל בסק"ב:

(י) ג' בתים - אפילו בכל בית [יב] רק דופן אחד:

(יא) בכל ענין - בא לרבות [יג] אפילו חדשים דהכשרנו לעיל בב' אפילו בזה אצל זה מ"מ בג' פסול:

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף א

* זה אצל זה - עיין במ"ב במה שכתב וכ"ש אם שניהם באויר אחד וכו' עיין ב"י וצ"ע במה שהביא שם דהנ"י סבר ג"כ כלישנא קמא דרש"י דהמעין בו בפנים בד"ה שתיים ובד"ה אבל יראה להדיא דס"ל להנ"י דתלוי רק באוירין ולדידיה אם הקרע באויר אחד אפילו הוא בב' דפנות כשר ולהיפך אם היו בשני אוירין כגון שנעשה הקרע בבית ראשון מצד שמאלו ובבית השלישי מצד ימינו פסול דזה מיקרי לדידיה זה כנגד זה וכ"ש אם הבית השלישי נעשה בו קרע בשני דפנותיו זה מיקרי לדידיה שלשה אוירין מה דלא ס"ל לרש"י לכל זה לא בלישנא קמא ולא בלישנא בתרא ואולי דהב"י מביא רק ראייה למה דסבר רש"י בלי"ק דאם נעשה קרע בבית ראשון משמאלו ובבית שני ג"כ משמאלו דהוא פסול דהנ"י סבר ג"כ בזה כוונתה דהרי הוא ב' אוירין ודלא כלישנא בתרא וצ"ע:

* ראשון ושלישי - עיין במ"ב במש"כ ואפילו אם נעשה הקרע בשתי דפנותיו כן כתב הפמ"ג בא"א לדעת המג"א דסבר כן והוכיח ג"כ מהשו"ע מדנקט לבסוף אם נתקלקלו ג' בתים משמע אבל לא ג' דפנות עי"ש

ולא קי"ל כלישנא בתרא דרש"י דמחמיר בזה גם מהגר"א בביאורו משמע דדעת הש"ע רק כלי"ק דרש"י וכתב שכן דעת כל הפוסקים וכן בשארי אחרונים ראיתי כן לכן סתמתי כן ולא כהמ"ז שמצדד להחמיר בזה: